

Костянтин Марисюк

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального права і процесу
Навчально-наукового інституту права та психології
Національного університету "Львівська політехніка",
marysyuk@i.ua

Володимир Канцір

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права і процесу
Навчально-наукового інституту права та психології
Національного університету "Львівська політехніка",
kancir_01@ukr.net

ДЕКРИМІНАЛІЗАЦІЯ ЯК МЕТОД КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ

© Марисюк К., Канцір В., 2019

Проаналізовано питання декриміналізації як методу кримінально-правової політики. Підсумовуючи викладене, констатовано, що декриміналізація як процес офіційного визнання факту втрати певним діянням суспільної небезпеки та вилучення норми, яка раніше встановлювала кримінальну відповідальність за згадане діяння, із КК України, є одним із найдієвіших методів кримінально-правової політики. Водночас, хоч законодавець і доволі часто звертається до декриміналізації у своїй діяльності, все ж остання, на нашу думку, не повною мірою використовується у процесі реформування не лише окремих норм чинного закону про кримінальну відповідальність, а й згаданого закону загалом.

Ключові слова: покарання; політика; злочин; кримінальна відповідальність; право.

**Константин Марисюк,
Владимир Канцир**

ДЕКРИМИНАЛИЗАЦИЯ КАК МЕТОД УГОЛОВНО-ПРАВОВОЙ ПОЛИТИКИ

Проанализированы вопросы декриминализации как метода уголовно-правовой политики. Подытоживая изложенное, констатировано, что декриминализация как процесс официального признания факта потери определенным действием общественной опасности и исключения нормы, ранее устанавливающей уголовную ответственность за упомянутое деяние, из УК Украины, является одним из самых действенных методов уголовно-правовой политики. В то же время, хотя законодатель довольно часто обращается к декриминализации в своей деятельности, все же последняя, по нашему мнению, не в полной мере используется в процессе реформирования не только отдельных норм действующего уголовного закона, но и упомянутого закона в целом.

Ключевые слова: наказание; политика; преступление; уголовная ответственность; право.

Kostyantyn Marysyuk
Professor of the Institute of Jurisprudence and Psychology
Lviv Polytechnic National University,
Sc. D., Doc.

DECRIMINALIZATION AS A METHOD OF CRIMINAL-LEGAL POLICY

The article is devoted to the analysis of issues of decriminalization as a method of criminal-legal policy. Summarizing that decriminalization, as a process of official recognition of the fact of the loss of a certain act of social danger and the exclusion of a norm that previously established the criminal responsibility for the said act from the Criminal Code of Ukraine, is one of the most effective methods of criminal-law policy. At the same time, although the legislator often addresses decriminalization in his activity, the latter, in our opinion, is not fully used in the process of reforming certain norms of the current law on criminal liability and the law as a whole.

Key words: punishment; politics; crime; criminal responsibility; law.

Постановка проблеми. Одним зі структурних елементів державної політики є правова політика, основне завдання якої – створення ефективної системи регулювання суспільних відносин правовими засобами.

Залежно від спрямованості цю політику поділяють на підвиди, що, як правило, відповідають галузям системи права. Однак існують і міжгалузеві види правової політики, які об'єднуються на підставі спільної мети. До таких видів належить політика у сфері боротьби зі злочинністю, системоутворювальним елементом якої є кримінально-правова політика.

Завдання кримінально-правової політики, яка є структурним елементом політики у сфері боротьби зі злочинністю, – розроблення та реалізація заходів боротьби зі злочинністю за допомогою кримінально-правових засобів, для цього використовують чотири основні методи, а саме криміналізацію, декриміналізацію, пеналізацію та депеналізацію.

Аналіз дослідження проблеми. Питання кримінально-правової політики слугували предметом наукових розвідок значної кількості вітчизняних науковців, наприклад, М. Бажанова, В. Борисова, С. Гавриша, В. Грищука, Т. Денисової, О. Дудорова, О. Кваші, Н. Савінової, Є. Стрельцова, В. Тація, В. Тютюгіна, В. Харченка та ін. Водночас чи не єдиним вітчизняним науковцем, який працював над теоретичним та понятійним аспектами кримінально-правової політики, є П. Фріс, публікації якого відобразили вітчизняні підходи до настільки складних та важливих питань.

Незважаючи на значну кількість публікацій з питань кримінально-правової політики загалом, а також її методів зокрема, чимало питань і досі є спірними, щодо них не досягнуто одностайності у колах науковців та практиків.

Мета статті. Усвідомлюючи, що в межах однієї короткої наукової статті неможливо розкрити питання, пов'язані з усіма методами кримінально-правової політики, звернемо увагу лише на один із них, а саме на декриміналізацію, та й то лише у частині найбазовіших положень, залишивши все інше для подальших наукових розвідок.

Виклад основного матеріалу. Поняттю декриміналізації в кримінально-правовій теорії вчені дають різні визначення. Зокрема, як зазначає О. Кузнецов, під декриміналізацією розуміють: процес встановлення підстав відокремлення суспільної небезпеки діяння, визнання недоцільності кримінально-правової боротьби з ним і скасування його кримінальної караності; метод кримінально-правової політики, який передбачає скасування кримінальної відповідальності за раніше злочинні й

карані діяння; вилучення діяння із переліку кримінально караних, тобто скасування кримінальної відповідальності за його вчинення [1, с. 17].

На думку П. Фріса, декриміналізація – це процес визнання на державному рівні втрати криміналізованим діянням суспільної небезпечності, відсутності необхідності подальшої боротьби з ним за допомогою КК України та вилучення норм, що передбачають відповідальність за його вчинення, з чинного закону про кримінальну відповідальність [2, с. 27].

Водночас невиправданою можна вважати позицію деяких дослідників, які ставлять знак рівності між поняттями декриміналізації та гуманізації. До представників згаданого підходу можна зарахувати, наприклад, Е. Густову, яка стверджує, що “протилежним процесу криміналізації є процес декриміналізації. Ця форма реалізації кримінальної політики в зв’язку з обраною спрямованістю на гуманізацію та лібералізацію чинного законодавства є такою, що часто використовується на практиці” [3, с. 225].

На противагу наведеній ідеї, наприклад, Л. Тимофєєва зазначає, що як декриміналізація не ототожнюється із реалізацією принципу гуманізму, так і криміналізація не ототожнюється із репресивністю. Обидва згадані методи кримінально-правового регулювання можуть сприяти реалізації політики гуманізації. І принципи, і методи кримінально-правового регулювання існують у єдиній системі загальних засад кримінального права поряд із метою, завданнями, функціями [4, с. 177].

Далі дослідниця наводить аргументи на користь згаданої позиції, які потрібно відтворити. “У КК УРСР 1960 р. була передбачена кримінальна відповідальність за наклеп, а в КК України 2001 р. до 2014 р. відповідальності за таке діяння не було передбачено. Законом України “Про внесення змін до Закону України “Про судоустрій і статус суддів” та процесуальних законів про додаткові заходи захисту безпеки громадян” № 721-VII від 16.01.2014 р. наклеп знову було криміналізовано, а відповідальність за нього було передбачено ст. 151-1 КК України. Суспільство бурхливо відреагувало на зміни КК України, пов’язані з криміналізацією наклепу, екстремізму, збільшенням санкцій за посягання на спеціального суб’єкта (правоохоронців, суддів, прокурорів). Під впливом суспільного резонансу ці зміни так і не втілилися в життя. 28.01.2014 р. закон скасовується і діяння, що охоплюється складом наклепу, декриміналізується. Держава робить спроби врегулювання відносин за допомогою змін КК України не тому, що це найкращий спосіб, а тому що немає іншого виходу” [4, с. 177–178].

Декриміналізація може торкатися як діяння загалом, так і окремих його частин, визнавати його правопорушенням іншого виду, тобто зарахувати це діяння до розряду адміністративних, цивільних, податкових, дисциплінарних правопорушень. Під декриміналізацією необхідно розуміти законодавчу процедуру, що дозволяє вилучити заборонене кримінальним законом діяння із переліку злочинів [1, с. 17].

На думку Л. Прозументова, конкретними підставами декриміналізації є:

1. Зникнення суспільної небезпеки діяння внаслідок зникнення певного виду суспільних відносин, які охоронялися кримінальним законом (об’єкта злочинного посягання).
2. Втрата діянням того ступеня суспільної небезпеки, який вимагав застосування саме заходів кримінально-правового характеру (внаслідок змін, що відбулися в економічній, політичній, соціальній та інших сферах життя суспільства).

Безумовно, можлива декриміналізація і через необґрунтованість введення самої кримінально-правової заборони, тобто через ігнорування вироблених в теорії кримінального права та кримінології підстав криміналізації [5, с. 90].

Про це ж веде мову й Е. Густова, пишучи, що декриміналізація здійснюється внесенням певних новел до Особливої частини кримінального законодавства і вилученням або видозміною складів злочинів у такий спосіб, що результатом її є вилучення діянь з числа злочинних і скасування їх кримінальної караності. Декриміналізація може полягати у скасуванні кримінальної караності діяння:

- зважаючи на втрату ним того ступеня суспільної небезпеки, який характерний для злочинів;
- застосуванням альтернативних видів соціального реагування, тобто зарахуванням його до розряду адміністративного, дисциплінарного або цивільно-правового делікту;

– за допомогою зміни складів злочинів шляхом звуження ознак, що відносяться до характеристики різних елементів складу злочину [5, с. 225].

За слушним твердженням П. Фріса, сьогодні питання про декриміналізацію набуває особливого значення у зв'язку із запровадженням у національне законодавство нового інституту – інституту кримінального проступку. Це передбачає необхідність широкої декриміналізації та переведення частини криміналізованих діянь із категорії злочинів до категорії кримінальних проступків. У зв'язку із цим питання повинно вирішуватись у кожному конкретному випадку декриміналізації з урахуванням критеріїв, які сформулював В. О. Туляков: 1) наявність диспропорцій у кримінально-правовому регулюванні (надмірна криміналізація); 2) внутрішня, зовнішня, конституційна та міжнародно-правова неузгодженість кримінально-правової норми установкам інших правових актів; 3) унікальність регулювання вузького надзвичайного конкретного питання; 4) нестійкість правозастосовної практики (одиночність застосування); 5) відносність заборони (прихована декриміналізація за допомогою реалізації бланкетних та відсилальних норм); 6) явна випадковість буття норми, викликані до життя поточними змінами політичних процесів [2, с. 28].

Висновки. Підсумовуючи викладене вище, можна констатувати, що декриміналізація як процес офіційного визнання факту втрати певним діянням суспільної небезпеки та вилучення норми, яка раніше встановлювала кримінальну відповідальність за згадане діяння з КК України, є одним із найдієвіших методів кримінально-правової політики. Водночас, хоч законодавець і доволі часто звертається до декриміналізації у своїй діяльності, все ж остання, на нашу думку, не повною мірою використовується у процесі реформування окремих норм чинного закону про кримінальну відповідальність та й згаданого закону загалом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кузнецов А. Криминализация – декриминализация, пенализация – депенализация как содержание уголовной политики. *Вестник Краснодарского университета МВД России*. 2017. № 1. С. 16–18.
2. Фріс П. Криміналізація і декриміналізація у кримінально-правовій політиці. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2014. № 1 (2). С. 19–28.
3. Густова Э. Криминализация и пенализация деяний как формы реализации уголовной политики. *Вестник Воронежского института МВД России*. 2014. № 1. С. 224–228.
4. Тимофеева Л. Криминализация и декриминализация как проявление реализации принципа гуманизма в уголовном праве Украины. URL:<http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/5231/Kriminalizacija%20i%20dekriminalizacija%20kak%20projavlenie%20realizacii%20principa%20gumanizma.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
5. Прозументов Л. Основания криминализации (декриминализации) деяний. *Вестник Томского государственного университета. Право*. 2014. № 4 (14). С. 81–91.

REFERENCES

1. Kuznetsov A. *Kriminalizatsiya – dekriminalizatsiya, penalizatsiya – depenalizatsiya kak sodержaniye ugolovnoy politiki* [Criminalization – decriminalization, penalization – depenalization as the content of criminal policy], *Vestnik Krasnodarskogo universiteta MVD Rossii*, 2017, № 1. P. 16–18.
2. Fris P. *Kriminalizatsiya y dekriminalizatsiya u kryminalno-pravoviy polititsi* [Criminalization and Decriminalization in Criminal Politics], *Visnyk Asotsiatsiyi kryminalnoho prava Ukrayiny*. 2014. № 1 (2). P. 19–28.
3. Gustova E. *Kriminalizatsiya i penalizatsiya deyaniy kak formy realizatsiiu golovnoy politiki* [Criminalization and penalization of acts as a form of criminal policy implementation], *Vestnik Voronezhskogo instituta MVD Rossii*. 2014. № 1. P. 224–228.
4. Timofeyeva L. *Kriminalizatsiya i dekriminalizatsiya kak proyavleniye realizatsii printsipa gumanizma v ugolovnom prave Ukrainy*. Available at: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/5231/Kriminalizacija%20i%20dekriminalizacija%20kak%20projavlenie%20realizacii%20principa%20gumanizma.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
5. Prozumentov L. *Osnovaniya kriminalizatsii (dekriminalizatsii) deyaniy* [Bases of criminalization (decriminalization) of acts], *Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta. Pravo*. 2014. № 4 (14). P. 81–91.

Дата надходження: 10.05.2019 р.